

MINISTERSTVO PRO MÍSTNÍ ROZVOJ

**NÁVRH KONCEPCE PŘÍSTUPU STÁTU K
ŘEŠENÍ PROBLÉMŮ DEPRIVOVANÝCH ČÁSTÍ MĚST
OBÝVANÝCH PŘEVÁŽNĚ OBČANY ROMSKÉHO ETNIKA**

Pracovní verze

Praha
září 2008

Obsah

Úvod

- I. Upadající části měst jako evropský problém
- II. Situace v České republice
- III. Deprivovaná území, kde žijí převážně Romové
- IV. Podíl obcí na vzniku sociálně deprivovaných území
- V. Politika státu a příčiny její malé efektivity
- VI. Návrh na další postup
- VII. Náměty k řešení problémů sociální inkluze v deprivovaných územích
- VIII. Řešení problematiky vyloučených lokalit – resortní členění námětů vycházejících ze zkušeností terénních pracovníků
- IX. Závěr

Příloha: Příklady úspěšných projektů

Seznam použitých zkratk

Zkratka	Význam zkratky
AP	Asistent pedagoga
DPH	Daň z přidané hodnoty
EU	Evropská unie
G&C	Agentura Gabal, Analysis a Consulting spol. s r. o.
IOP	Integrovaný operační program
IPRM	Integrovaný plán rozvoje města
IPRM pro DÚ	Integrovaný plán rozvoje města v deprivovaném území
MMR	Ministerstvo pro místní rozvoj
NNO	Nestátní neziskové organizace
MPSV	Ministerstvo práce a sociálních věcí
TSP	Terénní sociální práce
ÚP	Úřad práce
TP	Terénní pracovník
ZŠ	Základní škola
ŘO	Řídicí orgán
MPO	Ministerstvo průmyslu a obchodu
MF	Ministerstvo financí
MS	Ministerstvo spravedlnosti
MZ	Ministerstvo zdravotnictví
OSPOD	Odbor sociálně právní ochrany dětí
KPSS	Komunitní plán sociálních služeb

Úvod

Předložený dokument vychází z publikovaných analýz sociálně vyloučených lokalit, v nichž žijí převážně Romové a z dosavadních zkušeností s realizací programů sociálního začleňování odvozených z vládou schválených koncepcí. Ve shodě s těmito zkušenostmi **konstatuje, že politika státu v oblasti sociálního začleňování byla a je málo efektivní** a nepřináší očekávané výsledky. Kromě nedostatků v souběhu a koordinaci aktivit jednotlivých resortů je podstatnou příčinou této neefektivity skutečnost, že **stát nemá k dispozici účinné nástroje zajišťující implementaci vládních koncepcí do politiky samospráv**. Řešení problému sociálního vyloučení vyžaduje komplexní přístup a aktivní zapojení orgánů působících na všech úrovních veřejné správy a samozřejmě i těch, pro něž jsou programy sociální inkluze určeny. Zákon o obcích nezavazuje obec, aby v rámci samostatné působnosti politicky nepopulární problém sociálního vyloučení včas a s potřebným nasazením řešila. Velký počet existujících sociálně vyloučených lokalit ukazuje, že samosprávy na problém reagují často až v době, kdy už na jeho řešení samy nestačí. Stát má pouze dvě možnosti jak k této situaci přistoupit. Může obce „povzbudit“ štědrá nabídkou dotací s vědomím, že ne vždy budou nabízené prostředky využity v souladu se stanovenými cíli, nebo – při srovnatelných nákladech – **prosazovat své záměry na lokální úrovni v součinnosti se samosprávami, ale v rámci přenesené působnosti**. Předložený návrh se přiklání ke druhé z uvedených variant.

Na rozdíl od dosavadních přístupů klade maximální **důraz na současnou realizaci všech programů zahrnutých do komplexního projektu sociálního začleňování** zpracovaného „na míru“ pro každou vyloučenou lokalitu, na jejich věcnou i časovou provázanost a - v souladu s kompetencemi Ministerstva pro místní rozvoj - také **na propojení politik sociálního začleňování s potřebou samospráv odstranit nebo rekultivovat deprivované části obcí a měst**. Sociálně vyloučené lokality s majoritním podílem romského etnika, patří k oblastem, kde je deprivace území nejmarkantnější¹. Jejich charakteristickým znakem je vysoká devastace prostředí a chudoba obyvatel, která se samovolně po dlouhou dobu reprodukuje. Bezprostřední příčinou této chudoby je nezaměstnanost. Z ní pak pramení většina dalších patologických jevů, které fenomén sociálního vyloučení doprovázejí.

Navrhovaná koncepce tedy vychází:

- 1) **Z článku 26, odstavce 3 Listiny základních práv a svobod**, který stanoví, že: „Každý má právo získávat prostředky pro své životní potřeby prací. Občany, kteří toto právo nemohou bez své viny vykonávat, stát v přiměřeném rozsahu hmotně zajišťuje; podmínky stanoví zákon.“

¹Agentura Gabal&Consulting (G&C): Analýza sociálně vyloučených romských lokalit v ČR

- 2) **Z tzv. Lipské charty o udržitelných evropských městech**, která prosazuje integrované přístupy k politice rozvoje měst. Pro deprivované (upadající) čtvrti doporučuje zavádění strategií zaměřených zejména na dosažení vyššího standardu bydlení, na posílení lokální ekonomiky a místní politiky trhu práce, na cílenou vzdělávací politiku pro děti a mládež a na podporu efektivní a cenově dostupné městské dopravy.

Koncepce respektuje cíle regionální politiky Evropské unie a republikové Politiky územního rozvoje, zejména prioritu předcházení sociální segregaci a negativními vlivům na sociální soudržnost obyvatel při změnách nebo vytváření urbánního prostředí. Respektuje cíle sociální integrace vycházející ze společných cílů boje proti chudobě a sociálnímu vyloučení Evropské unie a z Národního akčního plánu sociálního začleňování i principy Akčního plánu Dekády romské inkluze 2005-2015.

V oblasti politiky soudržnosti navazuje na všechny tři cíle politiky soudržnosti, tj. na:

- Podporu rozvoje zaostávajících regionů (cíl 1)
- Podporu oblastí potýkajících se s restrukturalizací (cíl 2)
- Podporu politiky zaměstnanosti a vzdělávání (cíl 3).

Vychází také ze Strategie regionálního rozvoje České republiky, zejména z priorit sociální soudržnosti v regionech založené na rovnosti příležitostí, sídelní struktury a bydlení, na tvorbě pracovních míst, vytváření podmínek pro dynamický hospodářský rozvoj regionů a pro rozvoj a regeneraci měst.

Předložený dokument se koncepčně nezabývá problematikou sociálního začleňování v oblastech patřících do kompetence ostatních resortů. Věnuje se jí jenom v takovém rozsahu, který je podstatný pro dosažení efektivity řešení a potřebné synergie ve zvolených přístupech. Předpokládá tedy, že ucelená koncepce vznikne na základě společné diskuse a za aktivní spolupráce ostatních dotčených resortů a institucí. **Konečným výsledkem této spolupráce by měl být vládou schválený prováděcí dokument s jednoznačně stanovenou odpovědností za jeho realizaci.**

I. Upadající části měst jako evropský problém

Existence upadajících (deprivovaných) částí měst a sociální vylučování jejich obyvatel je jedním z významných evropských sociálně kulturních a ekonomických problémů. Tuto skutečnost v nedávné minulosti potvrdily konflikty s mládeží marockého původu v Holandském městě Utrecht, nebo současné problémy Itálie s rumunskými Romy. Jeho závažná rizika ukázaly v minulých letech i známé události v pařížských předměstích. Na nutnost řešení tohoto problému upozorňuje již

Madridská deklarace z 23. března 2002, jejíž motto: „Zákaz diskriminace + pozitivní akce = sociální inkluze“, naznačuje i cestu, k jeho překonání.

Na počátku února 2008 představil francouzský prezident Nicolas Sarkozy plán pomoci chudým předměstím. Jako ministr vnitra řešil nepokoje v pařížských předměstích v roce 2005. Plán se nazývá „Naděje pro předměstí“². Projekt má být zaměřen především na mladé lidi. Má zlepšit a zvýšit jejich zaměstnanost, umožnit kvalitnější vzdělávání a počítá také s modernizací infrastruktury francouzských měst. Je dobré připomenout, že Francie neakceptuje princip národnostních menšin a důsledně hovoří o těchto mladých lidech jako o Francouzech, přestože se jedná většinou o potomky přistěhovalců ze severní Afriky. Tím fakticky zabraňuje otevírání Pandořiny skříňky xenofobie a rasismu. Na druhou stranu tato „slepá“ politika vůči odlišnostem a specifickým jiných národnostních menšin, přinesla výrazné nepokoje, které vyústily v demoliční akce.

Aktuálním dokumentem je pak Lipská charta o udržitelných evropských městech přijatá v dubnu 2007 ministry odpovědnými za rozvoj měst v době německého předsednictví EU.

Lipská charta doporučuje, aby se evropská města pokusila o vytvoření integrovaných rozvojových programů měst jako celků. Takové implementačně orientované nástroje by měly:

- popsat silné a slabé stránky měst a městských částí a čtvrtí založených na situační analýze,
- definovat konzistentní rozvojové cíle pro urbánní oblasti a vytvořit vizi pro samotná města,
- koordinovat plány a strategie pro různé části měst a sektorové strategie a technické plány městských částí; „postarat se“, aby plánované investice napomáhaly vyváženému rozvoji částí města,
- soustředit a koordinovat využití prostředků soukromými i veřejnými aktéry z hlediska území,
- koordinovat záměry na lokální úrovni a na úrovni přesahující do regionu; zapojit občany a jiné partnery, kteří mohou výrazně napomoci formovat budoucí hospodářskou, sociální a ekologickou kvalitu každého území.

Integrované rozvojové programy měst a obcí doporučované Lipskou chartou by se měly stát účinným nástrojem i pro řešení problémů sociálního vyloučení v deprivovaných lokalitách s většinovým podílem romského obyvatelstva.

² Jde o urbanistický program. Byla vybudována periferní centra a okružní doprava, cíle cest odlehčující koncentraci aktivit v centru. Zároveň došlo k přiblížení centrálních funkcí a zaměstnání pro okrajová sídliště. Nicméně sociální problémy pokračují.

Metodika jejich vytváření by mohla být v přiměřeném rozsahu odvozena od metodiky MMR určené pro tvorbu Integrovaných plánů rozvoje měst s více než 20ti tisíci obyvatel (IPRM), na něž je vázáno čerpání prostředků z fondů EU.

II. Situace v České republice

Deprivované části existují v řadě českých měst. Někdy se jedná jen o jednotlivé domy, kde žije několik jednotlivců, či rodin, jindy o celé městské čtvrti čítající několik stovek či tisíc obyvatel. Hranice těchto lokalit mohou být jen symbolické „špatná adresa“, nebo skutečné, dané rozsahem příslušného území. Na základě článku 47 Nařízení komise (ES) č. 1828/2006 definovalo Ministerstvo pro místní rozvoj deprivované území v materiálu přijatém Usnesením vlády ČR č. 883 ze dne 13. srpna 2007 - Metodický pokyn k hlavním zásadám pro přípravu, hodnocení a schvalování Integrovaného plánu rozvoje města (IPRM). Kritéria pro výběr tzv. deprivovaného území vykazují ve vztahu k průměrným hodnotám města nebo v regionálním kontextu nepříznivé hodnoty u minimálně tří z následujících ukazatelů:

- chudoba a vyloučení
- zvýšená nezaměstnanost
- demografické ukazatele (např. úbytek obyvatel)
- environmentální ukazatele (např. zvýšená zátěž na životní prostředí)
- nízká vybavenost veřejnými službami
- výskyt zanedbaných a nevyužívaných areálů
- nízká úroveň ekonomické aktivity
- významné ekonomické a sociální potíže
- významný počet přistěhovalců, etnických skupin, menšin nebo uprchlíků
- nízká úroveň vzdělání
- vysoká kriminalita a delikvence
- zvláště zanedbané prostředí
- nízká úroveň obslužných a administrativních funkcí

III. Deprivovaná území, kde žijí převážně Romové

Vznik deprivovaných, chudobou postižených lokalit není ve své podstatě problémem etnickým. V otevřené společnosti dochází samovolně ke koncentraci aktivit a rozdělení bohatství. Tzv. Paretova konstanta (80-20) charakterizuje situaci, která vznikne samovolnou diferenciací: 80% bohatství vlastní 20% lidí a naopak 80% populace se dělí o jeho zbývajících 20%. Bohatší občané tíhnou k bohatším a postupně se sestěhovávají do měst a lokalit s tzv. „dobrou adresou“. Jejich příliv regulují ceny bytů a nemovitostí. Chudoba se koncentruje na „špatné adrese“, která

přitahuje chudé a ještě chudší obyvatele, protože ceny bytů, nemovitostí a nájmů jsou tu pro ně dostupné. Proto se často setkáváme s názorem, že problém chudoby a sociálního vyloučení je třeba důsledně „odetnizovat“. Pokud bychom chtěli na tento požadavek přistoupit, museli bychom se vzdát sledování souvislostí problému sociálního vyloučení s příslušností k jakémukoli – tedy i k romskému – etniku. Pak by ovšem bylo namístě i zrušení Rady vlády pro romské záležitosti.

Takový přístup nepovažujeme za vhodný. Předložená koncepce respektuje skutečnost, že sociální vyloučení v ČR není jen problémem romské komunity. Respektuje však i skutečnost, že každé etnikum, tedy i romské má své specifické problémy, které je nutné monitorovat a řešit jinými nástroji, než jsou běžné u občanů z majoritní společnosti. Sociální vyloučení a z něho pramenící chudoba postihuje pouze část romského etnika. Porovnáme-li počet osob žijících ve sledovaných sociálně vyloučených lokalitách s odhadovaným počtem Romů v ČR zjistíme, že se jedná zhruba o 30 až 40 % této populace. Tento fakt ukazuje, že se Romové, pokud k tomu mají podmínky, dokážou včlenit do většinové společnosti.

Podle studie agentury Gabal&Consulting (dále jen G&C) z r. 2006 existuje na území ČR více než 300 sociálně vyloučených a sociálním vyloučením ohrožených romských lokalit (deprivovaných území), v nichž žije mezi 60 a až 80 tis. obyvatel. Přitom zhruba 35 % z těchto lokalit vzniklo v posledních deseti letech. Studie konstatuje, že i když je úroveň jednotlivých lokalit různá, ve většině případů jsou životní podmínky v nich kvalitativně výrazně horší, než je běžný standard v ČR. Situace v těchto lokalitách nepochybně naplňuje většinu ukazatelů, kterými MMR deprivovaná území charakterizuje. K těm nejzávažnějším patří:

1. Chudoba a vyloučení

Pilířem sociálního systému v ČR je solidarita. Bohatí jsou solidární k chudým, zdraví k nemocným atd. Skupinou, která je přesto postižena nebo ohrožena chudobou, zůstává část romské populace žijící v podmínkách sociálního vyloučení na deprivovaných územích. Sociální systém je nastaven pro překlenutí krátkodobé obtížné životní situace, přičemž sociálně vyloučení občané žijí v této situaci dlouhodobě (trvale).

2. Nízká vybavenost veřejnými službami

Většina sociálně vyloučených lokalit leží v okrajových částech měst a obcí. Často v nich nejsou ani základní služby – obchod s potravinami, spotřebním zbožím, drogistickým zbožím, není zajištěna dostupná lékařská péče, lékárenské služby, a další služby potřebné k zajištění přijatelné životní úrovně. Také úřady a instituce státní správy a samosprávy jsou celkem logicky umístěny v centrech.

3. Nízká úroveň ekonomické aktivity

Ke vzniku sociálně vyloučených lokalit přispěly v mnoha případech obce nebo města tím, že své „problémové“ občany sestěhovaly na území se starou,

nevyhovující zástavbou, do bývalých vojenských kasáren, případně do nefunkčních průmyslových zón. Tato území mají většinou dožívající, špatně udržovanou infrastrukturu. Pro podnikatelské aktivity v nich nejsou příznivé podmínky. Jejich osídlování sociálně vyloučeným nejen romským obyvatelstvem zájem o podnikání a o investice do budov nebo do areálů dále snižuje.

4. Vysoká a dlouhodobá nezaměstnanost

Negativní dopady dlouhodobé nezaměstnanosti na psychiku a způsob života lidí v deprivovaných územích, jsou nepochybně klíčovým problémem, který vede k sociálnímu vyloučení. Míra nezaměstnanosti Romů žijících v těchto lokalitách se pohybuje mezi 90 – 100%. **Syndrom dlouhodobé nezaměstnanosti** se projevuje rezignací na hledání pracovního místa, zpasivněním, až apatií a vytvářením alternativních životních strategií, pomocí kterých si dlouhodobě nezaměstnaní zajišťují obživu. Jedná se v první řadě o vznik faktické závislosti na sociálních dávkách, o zadlužování, práci na černo a jiné neformální ekonomické aktivity. Tento životní styl a s ním spojené jevy (podceňování významu vzdělání a práce za mzdu, orientace na přítomnost aj.), se v prostředí deprivovaného území postupně upevňují a mezigeneračně reprodukuje.

5. Nízká úroveň vzdělání

Na vysoké nezaměstnanosti obyvatel sociálně vyloučených lokalit se významným způsobem podílí nízká úroveň jejich vzdělání a profesní kvalifikace. Lidé žijící v těchto lokalitách význam vzdělání většinou nedoceňují. Nezájem o vzdělání se projevuje i ve výchově dětí a je primární příčinou jejich neúspěšnosti ve školách.

6. Významné ekonomické a sociální potíže

V deprivovaných územích dnes žije generace lidí, kteří ve svém životě nikdy legálně nenepracovali. Je nejvyšší pravděpodobné, že život bez práce se i pro děti, které vychovávají stane zcela přirozenou normou. Pro život v podmínkách sociálního vyloučení je typická tzv. *velkorodinná solidarita*, která znamená na jedné straně pro sociálně vyloučené vysokou garanci pomoci, na straně druhé povinnosti k ní. Ty oslabují motivaci k osobnímu individuálnímu vzestupu, protože o jeho benefity je třeba se buď rozdělit s ostatními, nebo pospolitost opustit. Kořeny této solidarity, která ve svých důsledcích brzdí v růstu celou komunitu, lze hledat již v dobách průmyslové revoluce, v migraci za prací a v postupné nuklearizaci rodiny. Vazba na rodinnou solidaritu a neúčast v dlouhodobých sociálních redistribučních systémech (např. v nemocenském a důchodovém pojištění) při práci na černo ohrožuje budoucnost sociálně vyloučených těžko řešitelnou chudobou. Diskriminace Romů v bydlení a v zaměstnání velkorodinné vazby podporuje, posiluje jejich význam jako nástroje potenciální pomoci v nouzi a zároveň jim znemožňuje, aby se z těchto vazeb vymanili. Podmínkou pro únik z tohoto začarovaného kruhu je intenzivní boj proti jakékoliv diskriminaci. Deprivace sociálně vyloučených lokalit vyvolává u majoritní populace negativní postoje vůči jejich obyvatelům, lokality se stávají ghety.

Mezilidské vztahy se vyhrocují a přecházejí až k projevům xenofobie a rasismu. S faktem, že převážná většina občanů nechce Romy za sousedy, je třeba počítat.

7. Nevyhovující životní prostředí

V sociálně vyloučených lokalitách dochází k častému přestěhování, vystěhování a sestěhování osob z různých rodinných svazků a klanů. Nadměrný pohyb těchto osob vede mj. k nadměrné produkci domovního odpadu, který není dostatečným způsobem likvidován. Četnost svozů komunálního odpadu neodpovídá jeho produkci. Neodvezený, volně pohozený odpad se hromadí na nejrůznějších místech. Vznikají černé skládky, k jejichž růstu anonymně přispívají i obyvatelé z jiných částí obce. Kvůli sběru a prodeji druhotných surovin se na veřejných prostranstvích rozebírají vraky aut a shromažďuje odpad z jiných částí města.

Běžným jevem je plýtvání energiemi - nevhodnost při vytápění, vaření a nadměrný odběr vody. Výsledkem je neudržované, nekulturní životní prostředí – deprivované území. Absolutní mimoběžnost světa jeho obyvatel se světem lidí žijících v normálním prostředí vede k jejich nezájmu o zapojení do tvorby místních politik a do veřejného života.

8. Vysoká kriminalita a delikvence

Se sociálním vyloučením souvisí zvýšený výskyt sociálně patologických jevů. Obyvatelé sociálně vyloučených lokalit mají problémy s gamblerským, návykovými látkami, alkoholismem, záškoláctvím, domácím násilím, prostitucí. Dochází zde k narušování občanského soužití, vznikají dětské gangy, tíživých životních situací zneužívají lichváři. Tyto jevy neprávem ostrakizují celou skupinu, vyvolávají obranné aktivity u ostatní veřejnosti a vedou k sociální izolaci celé komunity.

9. Významný počet Romů

Ve všech deprivovaných územích žije vysoký počet Romů a lidí, kteří jsou za Romy považováni³.

IV. Podíl obcí na vzniku sociálně deprivovaných území

Jednou z příčin vzniku sociálně vyloučených lokalit je **vytěsňování sociálně slabších z majoritní společnosti**. Jak bylo uvedeno v kap. III., jde o proces, který – pokud společnost nenajde účinné prostředky k jeho potlačení – probíhá v podstatě samovolně. V ČR byl jeho průběh v posledních 10 letech některých oblastech velmi intenzivní, a to proto, že tam probíhal s vědomím obcí nebo dokonce za jejich aktivní spoluúčasti. K jeho podpoře byly používány různé scénáře vycházející ze skutečnosti, že sociálně slabší nebo „problémoví“ občané často neplní své závazky

³ Podle zákona č.273/2001 Sb., o právech příslušníků národnostních menšin a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů je Romem pouze ten, kdo se přihlásí k romské národnosti.

vyplývající z nájemních vztahů. V důsledku neplacení nájemného (což je v případě romských nájemníků nejčastější důvod k výpovědi z bytu) ztratilo bydlení cca 80 tis. rodin. Všechny tyto rodiny samozřejmě neskončily v deprivovaných lokalitách. Po roce 1995 bylo nejvíce neplatičů v Ústeckém a Moravskoslezském kraji, tedy v krajích s nejvyšší nezaměstnaností a nejvyšším podílem romských obyvatel. Za nimi následuje Praha. V letech 2002 až 2007 bylo rozhodnuto o 52 tisících výpovědí a 42 tisících exekucí. V posledních pěti letech počet výpovědí mírně klesá, vlna exekucí pokračuje.

Přístup obcí k vytěsňování sociálně slabých ovlivňují především dvě skutečnosti. Tou první je zákonem stanovená povinnost řádně se starat o majetek obce a zacházet s ním s péčí „řádného hospodáře“. Proto se snaží zhodnotit bytový fond, rekonstruují byty a vyměňují jejich „problémové obyvatele za pořádanější“. Tím mění i sociální složení obyvatelstva čtvrti nebo části obce. Bytový odbor obce, který s byty hospodaří, chce mít zaplacené nájemné, dluhy musí vymáhat, neplatiče může vystěhovat. Role sociálního odboru, který vykonává přenesenou působnost a měl by v souladu s politikou státu a s využitím příslušných prostředků (sociální práce, institut zvláštního příjemce dávek,...) dbát na to, aby k těmto krajním řešením docházelo je výjimečně, nebyla zatím v této oblasti pevně vymezena a často troskotala na chybějící synergii potřebných opatření.

Druhá je **politická**. Obyvatelé vyloučených lokalit nejsou politicky zajímaví, protože svými hlasy prakticky neovlivňují volební šance kandidátů v komunálních volbách. Naopak, péče o ně a o jejich zájmy je politicky riskantní. Naprostá většina občanů nechce Romy za sousedy⁴ a odmítá jakékoli kroky „byť jen zavánějící“ jejich pozitivní diskriminací. Příznivé dopady snahy obecního zastupitelstva řešit problémy sociálního vyloučení se v průběhu čtyřletého volebního období většinou neprojeví, takže ji převážná část voličů považuje za kontraproduktivní.

Neřešené problémy se hromadí a narůstají. Po jisté době narostou tak, že je obce nemohou vlastními silami zvládnout.

V. Politika státu a příčiny její malé efektivity

V ČR bylo přijato od roku 1990 cca 70 usnesení vlády a 3 koncepce romské integrace. V téže době vznikla řada nových sociálně vyloučených lokalit. V nich žije cca 60 až 80 tis. osob (G&C).⁵ Jejich věkovou strukturu ukazuje následující tabulka.

⁴ Viz Usnesení vlády ČR č. 1008 ze dne 17.8.2005 „K možnostem a limitům dělby kompetencí mezi státem a územní samosprávou“.

⁵ Lze uvést historickou paralelu. V minulosti byly pro potřeby sociální práce definovány tři úrovně integrace romských rodin. Každá ze skupin tvořila cca jednu třetinu. Tomu odpovídá i současné zjištění. Po roce 1990 se středně integrovaná skupina rozdělila do obou krajních poloh. Tam kde byla

Věková struktura obyvatel vyloučených skupin lokalit⁶

Věk	Zastoupení věkové skupiny [%]	Počet
0-4	9,4	7500
5-9	10,6*	8460
10-14	10,5*	8400
15-19	9,7*	7740
20-24	8,9	7210
25-29	9,2	7330
30-34	8,2	6560
35-39	8,2	6560
40-44	7,2	5760
45-49	6,3	5040
50-54	4,6	3680
55-59	2,3	1840
60-64	1,6	1280
65-69	1,5	1200
70-74	0,9	720
75-79	0,6	480
80+	0,3	240
Celkem	100	80000
0-14	30,5	24400
15-59	64,6	51680
60+	4,9	3920
Celkem	100	80000

Hvězdičkou označená čísla v tabulce ukazují na vysoké zastoupení dětí a mládeže v populaci vyloučených lokalit. Z nich je zřejmé, že prioritní zájem v těchto lokalitách musí směřovat k péči o výchovu a vzdělávání mladé generace.

Počet 80 tis. osob představuje velmi zhruba cca 15 tis. **bytových domácností** a cca 20 tis. **rodin**. I když tato čísla zcela jistě nejsou konečná (pokračuje mírný exodus Romů, vyšší je porodnost⁷), naznačují, že celý **problém zdaleka nemusí být z makroekonomického hlediska tak náročný, jak se to na první pohled jeví, nebo jak se ho různé subjekty snaží ukazovat. Z místního pohledu se ovšem**

integrace pevnější pokračovala a naopak. **Rozsah problémů souvisel s délkou pobytu na území ČR – po odchodu ze Slovenska. Po roce 1993 se migrace Romů do ČR snížila. To může mít zcela zásadní pozitivní vliv.**

⁶ Studie demografického modelu populace českých Romů, 2007, Socioklub, výzkum Deloitte pro MPSV, dosud nepublikováno

⁷ Populační vzestup Romů za poslední dva roky nelze opřít o žádný výzkum, ale zkušenosti lidí z terénu naznačují, že propopulační opatření předchozí vlády – významné zvýšení porodného, zvýšení rodičovského příspěvku, mělo patrně významnější dopad na Romy než na majoritní společnost.

může stát problémem zásadní povahy hrozícím destabilizací situace v dané lokalitě. Snahy o řešení komplikuje mj. i migrace problémových osob mezi obcemi, takže je otázkou, zda se při odchodu určité části osob z ghetta počet jeho obyvatel sníží, či zda na místo odcházejících přijdou jiní.

Jednoduchý výpočet nákladů na řešení problému bydlení v deprivovaných lokalitách vycházející z výše uvedeného odhadu počtu potřebných bytů a z průměrné ceny bytu zjištěné šetřením ČSÚ⁸, která v r. 2005 činila 1,75 mil. Kč, vede k částce 25 mld. Kč. Ale vzhledem k tomu, že v deprivovaných lokalitách nebude převažovat výstavba nových bytů, lze předpokládat, že skutečné náklady by nepřesáhly úroveň cca 15 mld. Kč. Na druhé straně ovšem finanční prostředky, které bude třeba při revitalizaci lokality vynaložit v rámci ostatních programů sociálního začleňování vyloučených osob (vzdělávání, nezaměstnanost, kriminalita, sociální dávky, ...) tuto částku nepochybně několikanásobně převyšují. Relevantní odhady by v tomto směru mohlo poskytnout např. „Šetření ekonomických aspektů existence vyloučených komunit“, které zadalo MPSV, ale které zatím nebylo publikováno.

Vládní politika prevence a řešení problému sociálního vyloučení se v minulých letech opírala o **dva základní dokumenty:**

- Ø o **Koncepci romské integrace z r.2000**, která byla aktualizována naposledy v r. 2005
- Ø o **Národní akční plán sociálního začleňování** na r. 2004 – 2006

Oba obsahují řadu důležitých, věcně správných záměrů a úkolů rozdělených podle kompetencí příslušných resortů. I když všechny kontrolní zprávy projednané na zasedáních vlády konstatují, že stanovené úkoly jsou plněny, údaje uvedené výše ukazují, že jejich skutečný přínos byl zcela nedostatečný. Hlavní příčinou jejich malé efektivity byl nekoordinovaný přístup k tématu, jehož problematika je velmi široká. Uspět může jenom řešení založené na provázaných komplexních programech opírajících se o koordinovanou spolupráci na všech relevantních úrovních. Tento klíčový požadavek nebyl naplněn ani na meziresortní úrovni. **Především ovšem nedošlo k propojení vládní koncepce s politikou měst a obcí.** V rámci současného modelu veřejné správy stát (vláda), bohužel, nemá žádné nástroje, pomocí nichž by mohla na komunální úrovni tuto koncepci účinně prosazovat a její realizaci zajistit. **Koncepce romské integrace ani Národní plán sociálního začleňování proto nebyly vůbec, nebo byly jen zcela omezeně, implementovány do regionálních a lokálních politik. Mnohé z nich byly dokonce koncipovány popř. realizovány v rozporu s těmito dokumenty.**

Propast mezi koncepcemi a vývojem reálné situace se díky praktikám popsaným v předešlé kapitole prohlubovala zejména v oblasti bydlení. Proto

⁸ ČSÚ: Analýza bytové výstavby v územích ČR 1997-2005

docházelo navzdory všem koncepcím ke vzniku nových vyloučených lokalit. Ani státní dotací podmíněná práce terénních pracovníků v sociálně vyloučených lokalitách nebyla obcemi kontinuálně zajišťována.

Aktivnímu přístupu samospráv k řešení problému sociálního vyloučení brání kromě důvodů uvedených v předchozí kapitole také **příliš volná vazba mezi občanem a příslušnou obcí.** Podle § 16 zákona č.128/2000 Sb. o obcích je občanem obce každá fyzická osoba, která

- a) je státním občanem ČR
- b) a je v obci přihlášena k trvalému pobytu

Podle § 10 zákona 133/2000Sb. o evidenci obyvatel stačí žadateli pro získání trvalého pobytu, aby doložil, že má buď

- v obci vlastní nemovitost s bytem
- nebo oprávnění užívat byt podle nájemní smlouvy
- nebo prohlášení ubytovatele o poskytnutí ubytování (v ubytovně, ve vlastním nebo v pronajatém bytě); nevyžaduje se souhlas vlastníka nemovitosti.

Splněním kterékoli z uvedených podmínek vzniká evidenčnímu orgánu povinnost žádosti vyhovět. Žadatel se tak bez jakýchkoliv dalších podmínek neodvolatelně stává občanem obce, a to až do té doby, dokud sám trvalý pobyt nezruší tím, že se přihlásí do jiné obce. Ztrátou bytu, nájmu či podnájmu trvalý pobyt v obci nezaniká. Evidenční orgán pouze změní adresu trvalého pobytu na adresu sídla ohlašovny, tedy příslušného obecního úřadu. Tato skutečnost oslabuje ochotu obcí řešit problémy sociálně vyloučených lokalit, protože tam, kde se zastupitelstvo postaví k problémům sociálního vyloučení vstřícně, dochází k přílivu dalších příslušníků komunity a obec nemá nástroj, jak této migraci zabránit.

Většina úkolů, které by obce měly řešit v rámci prevence nebo při existenci problému sociálního vyloučení, spadá do samostatné působnosti obcí podle zákona č. 128/2000 Sb. o obcích, kde se v § 35 praví:

Obec v samostatné působnosti ve svém územním obvodu dále pečuje v souladu s místními předpoklady a s místními zvyklostmi o vytvoření podmínek pro rozvoj sociální péče a pro uspokojování potřeb svých občanů. Jde především o uspokojování potřeb bydlení, ochrany a rozvoje zdraví, dopravy a spojů.....

Nikde není stanoveno, že je obec povinna tyto činnosti vykonávat. Stát může na obce pouze apelovat, může je přesvědčovat nebo motivovat příslibem protislužby či nabídkou dotace.

Všechny tyto skutečnosti ukazují, že je nezbytné, aby vláda jednala o novém přístupu k politice prevence sociálního vylučování i k politice sociálního začleňování. Tento přístup musí zvýšit zájem obcí o odstraňování a kultivaci deprivovaných a sociálně vyloučených lokalit, zajistit implementaci vládní koncepce do práce samospráv a nabídnout jim nejen metodickou, ale zejména ekonomickou pomoc při její realizaci.

VI. Návrh na další postup

Společným cílem státu i obcí musí být „demontáž“ nebo kultivace deprivovaných území na nichž komunity romských obyvatel žijí, vytvoření podmínek pro sociální inkluzi jeho obyvatel a **účinná prevence vzniku dalších vyloučených lokalit i sociálního vyloučení samotného.**

Zahraniční zkušenosti ukazují, že naplnění výše stanovených cílů je velmi obtížné. V plném rozsahu se v podstatě nikde dosud nepodařilo. To proto, že se některé skupiny občanů samy z majoritní společnosti postupně stále více vydělují. „Segregace“ se pro ně stala nástrojem sebeobrany a ochrany vytvořené komunity proti vnějším (integračním) tlakům. **Můžeme jen doufat, že česká deprivovaná území jsou ještě většinou kultivovatelná, protože až na výjimky nejsou zatím tak velká, tak fixovaná a tak rozsáhlá jako v zahraničí.**

Podle současné koncepce má být státní politika sociální inkluze a prevence sociálního vyloučení realizována prostřednictvím **Agentury pro sociální začleňování**. Ta zatím nebyla zřízena. Její projekt prochází pilotní fází, kterou řídí Odbor pro romské záležitosti na Úřadu vlády ČR. Úkolem Agentury má být zajišťování přípravy a realizace komplexních programů sociální inkluze odpovídajících situaci v dané lokalitě ve spolupráci se samosprávami, NNO, školami, vzdělávacími institucemi, místními podnikateli a zástupci romských komunit. Z předešlých kapitol je zřejmé, že zřízení nové instituce samo o sobě k nápravě současného stavu nestačí.

6.1 Zvýšení efektivity koncepcí sociální inkluze

Pro zvýšení efektivity procesů sociálního začleňování musí být splněny zejména **následující podmínky:**

Zastupitelstva měst a obcí

se ujmou iniciační a rozhodující role v přípravě a realizaci projektů sociální inkluze v příslušné lokalitě. **Odpovědnost za situaci v obci a za její rozvoj nese samospráva. Na řešení problémů sociálního vyloučení nesmí ovšem zůstat sama.** Jak příprava, tak realizace komplexně pojatých projektů kultivace

deprivovaných území a sociálního začleňování jejich obyvatel musí mít jednoznačnou a dostatečnou podporu z centrální (Agentura, resorty) i z regionální úrovně. Je třeba nalézt také vhodné nástroje pro zvýšení zájmu a odpovědnosti obcí za politiku sociálního začleňování. K diskusi lze nabídnout:

- b) Přípravu novely zákona o obcích, ve které **bude oddělen institut trvalého pobytu**, jako evidenční záležitost, **od institutu občanství obce**, ze kterého vyloučena vzájemná práva i povinnosti mezi příslušnou obcí a občanem obce
- c) Stanovení a dodržování **závazných hygienických norem v oblasti bydlení** tak, aby se sociální a zdravotní situace v lokalitách nezhoršovala v důsledku migrace
- d) Převod řešení problematiky sociálního vyloučení **do přenesené působnosti obcí**

Krajské samosprávy

budou obcím poskytovat pomoc a součinnost především v oblasti střednědobého plánování. Měly by např. v rámci kraje vytvářet takové podmínky, aby se obce řešící problémy sociálně vyloučených nestaly imigračním územím pro vyloučené z jiných lokalit.

Stát

musí mít nástroje k prosazení efektivního řešení problémů za něž přímo odpovídá. Jde především o odpovědnost, která je dána Ústavou a mezinárodními smlouvami, jimiž je ČR vázána. Sociální vyloučení a jeho průvodní jevy představují problém, který do této odpovědnosti nesporně patří. Jeho **řešení nemůže být úspěšné bez profesionálně zpracované koncepce, bez jednoznačně stanovené resortní gesce a bez záruk dostatečného a dlouhodobého financování. To musí být v rozhodující míře zajištěno národními dotačními programy nebo prostředky z evropských fondů.**

Nástrojem vhodným pro realizaci a financování komplexních programů sociální inkluze v deprivovaných (vyloučených) lokalitách na území měst s více než 20ti tisíci obyvatel by se měly stát **Integrované plány rozvoje měst (IPRM).** Tyto plány, pokud budou odpovídat stanoveným kritériím a budou zpracovány podle schválené metodiky, **umožní čerpání potřebných finančních prostředků z fondů EU** prostřednictvím Integrovaného operačního programu (IOP).

Pro využití této možnosti je třeba zajistit, aby v rámci IOP byla oblast intervence 5.2.c v maximální možné míře využita k financování 16ti vybraných pilotních projektů v sociálně vyloučených lokalitách měst Břeclavi, Kladna, Kolína, Kutné Hory, Sokolova, Klatov, Chebu, Chomutova, Mostu, Ústí nad Labem, Jihlavy, Brna, Přerova, Karviné, Orlové a Ostravy.

Ostatní města s počtem obyvatel nad 20 tis., v nichž sociálně vyloučené lokality také existují, ale která nebyla vybrána pro aktivity IOP 5.2c), by měla být vyzvána, aby do svých IPRM sociálně vyloučené romské lokality zahrnula.

Menší města a obce, která možnost využít IOP nemají, by měla své komplexní programy sociální inkluze realizovat podobným způsobem, a to prostřednictvím jednodušších, na daný účel zaměřených **integrovaných rozvojových programů (IRP** - termín použitý v Lipské chartě), pro jejichž financování **musí být využity národní zdroje a stávající nebo nové národní dotační programy**. Pomoc obcím, kde rozsah sociálně vyloučených lokalit zatím nepřekročil kritickou mez nebo obcím, v nichž vznik vyloučených lokalit hrozí, nelze odkládat. **Prevence nebo včasný zásah je vždy jednodušší a hlavně podstatně levnější.**

Sociálně vyloučené komunity

se musí na řešení své situace aktivně podílet. **Pouhá nabídka programů sociální inkluze v rámci fundovaně zpracovaných projektů sama o sobě nestačí. Je třeba, aby po nich byla také poptávka mezi sociálně vyloučenými.** Politika sociálního začleňování musí motivovat vyloučené k hledání východiska z jejich situace a stimulovat tak (vyvolávat) jejich poptávku po službách, které programy sociální inkluze nabízejí. Úspěch může přinést pouze individuální pomoc poskytovaná těm, kdo o ni stojí na základě dohody o právech a povinnostech příjemců i poskytovatelů.

Nástroje pro motivaci a stimulaci poptávky po takových programech lze vytvořit především v oblasti sociální a bytové politiky:

- a) Vždy musí být výhodnější pracovat nebo se připravovat na zaměstnání, než žít jen ze sociálních dávek
- b) Hlavním cílem programů podpory zaměstnanosti musí být vznik dlouhodobých pracovních vztahů
- c) Programy vzdělávání a rekvalifikace musí odpovídat struktuře poptávky na trhu pracovních sil
- d) Krátkodobá (sezónní) a obecně prospěšná práce by měla být zaměřena zejména na získání a udržování základních pracovních a sociálních návyků
- e) Ochota pracovat a přijmout nabízenou práci musí být podmínkou pro výplatu dávek státní sociální podpory. Osobám, které práci odmítnou, může být přiznána pouze podpora na úrovni existenčního minima
- f) Výše dávek státní sociální podpory by měla mít nejen represivní, ale i motivační charakter, a to tam, kde vznikne zájem o růst pracovních dovedností a o vyšší stupeň vzdělání dětí
- g) Nekompromisně musí být vyžadováno plnění povinností souvisejících se školní docházkou a se vzděláváním dětí rodin, které žijí ve vyloučených

komunitách. Růst vzdělanosti a kvalifikace musí být prioritou všech programů sociální inkluze

- h) Dětem nezodpovědných rodičů musí být zajištěna řádná péče, včetně jejich pobytu a stravování v denních stacionářích, v nezbytných případech i ve vhodných režimových zařízeních
- i) Individuální pomoc sociálně vyloučeným může být poskytována jen na základě smlouvy o právech a povinnostech s touto pomocí spojených
- j) Silnou motivaci pro vyloučené vytváří nabídka dostupného bydlení pro ty, kdo řádně vychovávají své děti, hledají práci a chtějí žít mimo lokalitu. Je třeba vytvořit programy podporující obce (a také soukromé investory), které se rozhodnou pro vytváření fondu sociálních bytů – ať už přímo výstavbou nebo „jen“ kompenzací ztrát na nájemném v normálních nájemních bytech)
- k) Výraznou podporu musí získat programy revitalizace deprivovaných území vyloučených enkláv, realizované se spoluúčastí jejich dosavadních obyvatel.

Agentura pro sociální začleňování

by měla být servisní organizací poskytující odborné služby obcím při přípravě projektů pro integrované rozvojové programy zaměřené na řešení problémů sociálního vyloučení v deprivovaných lokalitách. **Mohla by být zřízena např. jako obchodní společnost nebo jako nezisková právnická osoba** (za předpokladu, že bude naplněn závazek vlády předložit návrh nového zákona o neziskových organizacích), **ale také jen jako organizační složka Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí.**

6.2 Hlavní směry řešení problémů sociálně vyloučených lokalit

Smyslem a cílem předložené koncepce není vytvoření detailní metodiky pro demontáž nebo kultivaci deprivovaných území sociálně vyloučených lokalit. Ta nemůže vzniknout bez aktivní účasti příslušných vládních resortů a ostatních spolupracujících institucí. Proto je v této a následující části k nadepsaným tématům uvedeno jen několik základních poznámek.

Ze všech dosavadních studií a výzkumů, a samozřejmě i z dřívějších koncepcí vyplývá, že rozhodujícími oblastmi, na které se musí programy sociální inkluze v první řadě zaměřit, jsou:

- **vzdělávání**
- **zaměstnanost**
- **bydlení**

Aktivní účast rodin z deprivovaných lokalit v těchto programech musí být podpořena jak vytvořením vhodných motivačních nástrojů, tak i trvalým dohledem a

kontinuální pomocí terénních sociálních pracovníků OSPOD, oddělení HN, komise sociálně právní ochrany dětí, KPSS a NNO.

1) Vzdělávání

Právo dětí žijících ve vyloučených lokalitách na vzdělání musí být respektováno a naplněno. Předškolní příprava dětí zajistí, aby žáci přicházející do prvních tříd základní školy uměli česky a zvládali základní, pro vzdělání nezbytné sociální i intelektuální dovednosti. Děti, žijící v nevyhovujících podmínkách, budou mít po celou dobu povinné školní docházky možnost připravovat se na školu mimo domov (družiny, doučování, kluby). Mladí lidé, kteří po ukončení povinné školní docházky nechtějí dále studovat, těžko hledají pracovní uplatnění. Jim především budou určeny programy na podporu zaměstnanosti a na vytvoření nezbytných pracovních návyků a dovedností i na efektivní využívání volného času. Rodinám, jejichž děti budou i po ukončení povinné školní docházky dále studovat nebo nastoupí do učení, musí být zajištěna taková podpora, která bude ostatní motivovat k následování jejich příkladu.

2) Zaměstnanost

Tam, kde bude nabídka zaměstnání, musí být i ochota pracovat. Bezdůvodné odmítnutí nabízené práce bude postihováno snížením dávek na úroveň existenčního minima při současném zajištění péče o děti ve vhodném zařízení režimového charakteru. Nabízenou práci nebude možno odmítnout ani v případě, že za ní bude třeba na rozumnou vzdálenost dojíždět, nebo když půjde o práci s nabídkou přiměřeného ubytování (týdenní dojíždění). Dotačními programy bude podpořeno vytváření pracovních příležitostí určených pro obyvatele vyloučených lokalit. V lokalitách, kde se dostatečnou nabídku zaměstnání nepodaří zajistit, bude požadována účast na veřejných pracích a na údržbě a zvelebování sídliště. Pro aktivaci dlouhodobě nezaměstnaných s nízkou motivací, odkázaných na dávku v hmotné nouzi, budou připraveny dobrovolnické programy, jejichž hlavním cílem bude udržování pracovních návyků. K tomu přispěje i novela zákona o zaměstnanosti, která vstoupí v platnost 1.1.2009 tím, že umožní propojení aktivizačních plánů obcí s individuálními akčními plány úřadů práce.

3) Bydlení

Programy z oblasti bydlení a bytové politiky musí být zaměřeny jednak na vytvoření dostatečné nabídky nájemních (sociálních) bytů mimo vyloučené lokality pro ty rodiny, které chtějí z lokality odejít a jsou schopné žít samostatně mezi většinovým obyvatelstvem a jednak na aktivity, které umožní alespoň částečnou revitalizaci deprivovaných území vyloučených lokalit ve spolupráci s těmi, kteří s úrovní svého bydlení nejsou spokojeni.

a) Programy revitalizace deprivovaných území budou vycházet z podmínek a možností dané lokality. Jejich základem bude sociologická studie (viz následující kapitola) ukazující sociální rozvrstvení obyvatel lokality a úroveň jejich ochoty zlepšit si vlastním přičiněním svůj životní standard. Revitalizace by měla začít ve vybrané části lokality a měla by probíhat na základě smluv o právech a povinnostech rodin, které se do programu zapojí.

b) Zvýšení nabídky vhodného bydlení mimo vyloučené lokality umožní nové programy připravované na úseku státní bytové politiky:

- podpora výstavby nájemních bytů, formou garance za bankovní úvěr
- podpora výstavby tzv. sociálního bydlení, formou dotací v souladu s předpisy EÚ
- kompenzace části nákladů vlastníkům bytových domů, kteří nabídnou některé byty k využití pro sociální bydlení jako tzv. službu obecného hospodářského zájmu v souladu s předpisy EU.

Podkladem pro získání státní dotace potřebné k financování komplexních projektů demontáže nebo kultivace deprivovaných území sociálně vyloučených lokalit bude příslušný rozvojový program (IPRM nebo IRP - viz výše, popř. program podpory rekonstrukcí panelových bytových domů „PANEL“).

VII. Náměty k řešení problémů sociální inkluze v deprivovaných územích

Řešení bude rozděleno do tří etap:

- sociologický průzkum a jeho vyhodnocení
- návrh projektů, které budou součástí IPRM nebo IRP
- schválení navrženého řešení, včetně jeho financování a jeho realizace

7.1 Sociologický průzkum a jeho vyhodnocení

Základem pro konkrétní, místně individuální volbu řešení⁹ bude **sociodemografická analýza dané lokality**. Její provedení musí být zastupitelstvem obce svěřeno skupině odborných pracovníků, kteří mají s problematikou sociálního vyloučení dostatek zkušeností. Dalším důležitým dokumentem, o který se bude

⁹ Příkladem může být analýza obyvatel Matiční ulice, vypracovaná o.p.s. Člověk v tísni, která do jisté míry potvrdila rozčlenění rodin do skupin podle sociální úrovně. Analýzu příslušné orgány nevyužily a při opakovaném šetření po 5 letech byly shledány dluhy na nájemném na úrovni 150 % předchozích. Jiné byty občané nemohli dostat, protože podmínkou jejich přidělení byla bezdlužnost vůči městu.

připravovaný projekt opírat bude urbanistický výzkum lokality zaměřený na její stávající stavebně technické řešení, infrastrukturu, vybavení a kvalitu životního prostředí.

Při provádění sociálně demografické analýzy budou samozřejmě využity i poznatky a zkušenosti TSP, pracovníků NNO, vzdělávacích středisek a základních škol, policie, OSPOD, romských poradců, pedagogických asistentů, kteří v hodnocené lokalitě již dříve pracovali. Ti mohou přispět zejména k objektivnímu posouzení sociální úrovně rodin, které na jejím území žijí a k jejich rozdělení do tří skupin podle toho, do jaké míry jsou závislé na odborné pomoci sociálních pracovníků:

1. skupina - rodiny s minimální asistencí - tj. rodiny, které prakticky nejsou závislé na službách sociálních pracovníků. Těmto rodinám by měl být nabídnut odchod z deprivovaného území a to na základě možnosti získat nové bydlení a trvalé zaměstnání. Jde o rodiny, které jsou schopny žít dobře a samostatně i v prostředí většinové společnosti.

2. skupina – rodiny s občasnou asistencí. Jsou to rodiny s občasnými výkyvy v morálce a v chování (např. zneužijí sociální dávky k jinému účelu než jsou určeny). Proto potřebují častější pomoc sociálních pracovníků. Ti musí usilovat o to, aby se jejich závislost na sociální službě nezvyšovala a vést je k větší samostatnosti.

3. skupina - rodiny s intenzivní asistencí. Do této skupiny patří rodiny, které vyžadují intenzivní pomoc a dohled sociálních pracovníků takřka ve všech oblastech života. Hlavním cílem sociální pomoci musí být zvýšení jejich sociální úrovně a „výchova“ k odpovědnosti. Prosazování a dodržování „**principu prostupnosti**“ je pro úspěch v práci se sociálně vyloučenými zásadní podmínkou. Každý občan se může dostat do krizové situace a skončit ve vyloučené lokalitě, nebo se stát bezdomovcem. Tato situace však pro něho nesmí být doživotním trestem. Pokud prokáže schopnost vrátit se ke způsobu standardního bydlení, musí takovou možnost reálně mít. Obec, která stanoví, že dluh vůči obci je překážkou přidělení bytu, mu takový návrat znemožní. Přitom by často stačilo, kdyby mu mohla nabídnout levnější byt než ten, v němž nebyl schopen nájemné hradit.

7.2 Návrh projektů, které budou součástí IPRM nebo IRP

Integrované rozvojové plány budou vycházet ze zonálního přístupu k rozvoji města, takže umožní koncentraci sil a finančních prostředků na komplexní řešení problémů v jeho vymezené části. Jejich součástí bude soubor časově provázaných akcí (projektů, integrovaných projektů), které mají být realizovány při řešení situace v deprivovaném území.

7.2.1 Projekty zaměřené na rodiny z 1. skupiny

Jejich cílem bude **především nabídka bydlení mimo lokalitu**, uvnitř majoritní společnosti, vázaná na splnění zejména následujících tří podmínek:

- a) otec nebo matka rodiny má trvalé zaměstnání
- b) rodina platila nájemné v daném termínu alespoň v průběhu posledního jednoho roku
- c) děti v předškolním věku navštěvují předškolní zařízení, děti školního věku mají pravidelnou docházku do ZŠ, starší mládež se připravuje na zaměstnání (v učilišti nebo ve škole); u nikoho nedochází k bezdůvodným absencím

Je třeba počítat s tím, že většina těchto rodin **bude potřebovat bydlení s nižším nájemným** nebo přímo byt spadající do kategorie sociálního bydlení. Může to být např. starší byt I. kategorie z bytového fondu obce, byt II. kategorie nebo podporované bydlení v běžné sídlištní zástavbě. Byt bude rodině přidělen na dobu určitou, s možností prodlužování nájemní smlouvy za stanovených podmínek (pravidelné placení nájemného a služeb spojených s nájmem, dodržování pravidel občanského soužití,...) Při řádném dlouhodobém užívání přiděleného bydlení by rodina měla mít možnost získat i lepší (větší) byt. Výstavba takových bytů by měla být podporována z nově vytvořeného dotačního programu MMR.

Poradenské služby terénních pracovníků nebo pracovníků NNO (např. při přihlašování dětí do škol, školek, při vyřizování úředních záležitostí,...) pro rodiny 1. skupiny by měly být zajištěny alespoň v prvním roce po přesídlení. Povinnost rozhodovat a odpovědnost za rozhodnutí by ovšem měla v každém případě zůstat na zástupci rodiny (otec, matka).

Začleňování rodin z vyloučených lokalit do majoritní společnosti je proces poměrně dlouhodobý. Praxe ukazuje, že má-li jejich odchod z lokality přispět také k oslabení příbuzenských vazeb, neměly by být do jednoho bytového domu přesídlovány víc než jedna nebo dvě rodiny. **U přesídlených rodin je třeba počítat i s jejich menší odolností a schopností řešit nečekané problémy nebo krizové situace, které život běžně přináší.** Proto by neměly být „ponechávány svému osudu“. Přiměřený zájem pracovníků sociálního odboru o jejich situaci je nutný. K řešení krizových situací může přispět i obec třeba tím, že některého člena rodiny zaměstná v rámci veřejně prospěšných nebo alespoň sezónních prací. Vhodnou formou péče o tyto rodiny může být i „patronace“ poskytovaná některou NNO nebo nabídka bezplatných služeb občanské poradny.

Významnou součástí procesu integrace a růstu sociálního statutu přesídlených rodin (a nejen jich) je **zvyšování jejich vzdělanosti**. Proto je důležité, aby měly možnost umístit děti do předškolních zařízení a aby obec v rámci komunitního plánování zajistila pro děti a mládež nabídku programů aktivního

využívání volného času. V rámci nízkoprahových zařízení nabízí většina poskytovatelů této služby také doučování dětí, které se osvědčilo jako účinný nástroj pro zlepšení jejich školního prospěchu a pro zvýšení jejich šancí na úspěch v budoucím učení či studiu. Všechny tyto kroky směřují cíleně k získání řádné kvalifikace pro výkon budoucího povolání a k poznání, že člověk musí pracovat, uplatnit se ve společnosti a neprožít „život na dávkách“.

7.2.2 Projekty zaměřené na rodiny ze 2. skupiny

I pro obyvatele, kteří zůstanou v deprivovaném území a budou v něm žít musí existovat možnost změny a zlepšení způsobu jejich života. Pro rodiny z 2. skupiny je charakteristická následující situace:

- a) otec, matka jsou déle než půl roku v evidenci ÚP
- b) děti v předškolním věku nenavštěvují předškolní zařízení, školáci docházejí do ZŠ víceméně pravidelně, ale mládež se nepřipravuje na žádnou profesní dráhu
- c) rodina neplatí ve stanoveném termínu nájem, dluh na nájemném je nižší než polovina součtu všech plateb za dobu nájemního vztahu

Takovéto rodiny se nemohou začlenit do majoritní společnosti bez předchozí dlouhodobé sociální práce zajišťované odbornými pracovníky obcí, měst, státní správy, samosprávy a NNO, a samozřejmě ani bez jasné snahy samotné rodiny opustit dosavadní způsob života, zlepšit svou životní situaci, žít život kvalitnější, spokojenější, ve vhodnějším prostředí.

Cílem této sociální práce musí být zásadní obrat v docházce dětí do škol a v životních postojích dospělých členů rodiny, především pokud jde o jejich vztah k zaměstnání, ke vzdělávání a k výchově dětí. Pod vedením sociálního pracovníka si musí rodina navyknout na principy odpovědného hospodaření s penězi i na povinnost řádně platit výdaje spojené s bydlením a užíváním bytu, i když jde o byt v deprivované lokalitě. Zdrojem financování aktivit sociálních pracovníků a NNO by kromě státních dotací mohl být zejména Operační program Lidské zdroje a zaměstnanost.

Sociální pomoc z úrovně obce, ÚP nebo pracovníků NNO poskytovaná rodinám z této skupiny musí být vázána na **kontrakt s poskytovatelem služeb**. Ten by měl mj. obsahovat:

- souhlas rodičů s poskytováním informací škol o prospěchu a docházce dítěte do školy nebo školky
- souhlas s návštěvami sociálních pracovníků v domácnosti rodiny
- souhlas s participací rodiny na údržbě společných prostor v domě

- souhlas s doprovodem sociálního pracovníka a s jeho pomocí při zařizování úředních záležitostí rodiny
- požadavek na případnou pomoc s vypracováním splátkových kalendářů na dluhy rodiny a její závazek platit dle splátkového kalendáře řádně a včas
- závazek spolupráce členů rodiny na údržbě a zlepšení životního prostředí, ve kterém žije (dodržování čistoty a pořádku v okolí bydliště)
- souhlas s účastí dětí na vzdělávacích a případných volnočasových aktivitách vhodných a přiměřených jejich věku
- závazek pravdivého informování terénního či sociálního pracovníka o závažných skutečnostech, které mohou významně ovlivnit chod a zájmy rodiny (např. nezaplacení nájmu včas)
- příslib účasti na dobrovolnických akcích a programech NNO (např. zapojení rodičů do přípravy a realizace programů, které NNO připraví pro jejich děti)
- závazek přijmout i krátkodobé zaměstnání, pokud bude členu rodiny nabídnuto (nevyužívat laciné výmluvy a důvody pro nepřijetí práce)
- souhlas s prací pro obec

Jedním z nejčastějších problémů rodin 2. a také 3. skupiny je zadlužení, především trvale rostoucí dluhy na nájmemném a v platbách ostatních nákladů na bydlení. Vhodným nástrojem pro snižování zadluženosti je využití možností daných zákonem o pomoci v hmotné nouzi a zákonem o zaměstnanosti (v novém znění), které umožňují rodinám i jednotlivcům zvýšit svůj měsíční příjem i v případě, že jsou dlouhodobě nezaměstnaní a pobírají sociální dávky. Institut zvláštního příjemce také umožňuje, aby jejich platební závazky v oblasti bydlení byly částečně kryty ze sociálních dávek. Pohledávky vůči dlužníkům z deprivované lokality může obec – věřitel řešit na základě sjednané dohody:

- splácením podle stanoveného splátkového kalendáře
- dobrovolným odpracováním dluhu nebo jeho části
- prominutím penále z prodlení

Je i v zájmu obce, aby zejména v případech, kdy alespoň jeden člen rodiny zvyšuje její příjem (např. způsobem popsaným v předchozím odstavci), dohodla s dlužníkem splátkový kalendář, který mu umožní splácet dluh a zároveň nezatíží rozpočet jeho rodiny víc, než je z hlediska její životní úrovně únosné. Při špatně nastaveném splátkovém kalendáři (myšleno z hlediska příjmu a potřeb rodiny, i když v souladu s předpisy, které v některých případech stanovují částku a maximální dobu splácení dluhu) je dlužník (rodina) předem „odepsán“, i když kvůli krátkodobému efektu souhlas s kalendářem podepíše. Už v době podpisu ví, že jej nebude schopen dodržovat. Zaplatí nanejvýš první či druhou splátku a na další rezignuje. Tím se dostává do kolotoče dluhů, ze kterého bez pomoci věřitele (obce), nemá úniku. Využití možnosti oddlužení na základě zákona o insolvenční není za stávajících zákonných podmínek u těchto osob možné.

Důležitou prevencí proti vzniku dluhů nesplácením nákladů na bydlení je důsledná instalace měřičů spotřeby energií ke každé bytové jednotce. I když je to záležitost finančně poměrně náročná, ve svém důsledku je vysoce efektivní. Určí skutečného spotřebitele odebrané energie a ve spolupráci s pracovníky programů NNO zajistí úhradu odebrané energie v rámci jimi realizovaného programu “Vedení a hospodaření domácnosti”.

Od práceschopných osob z této skupiny obyvatel lokality budou obce požadovat účast na veřejné prospěšných a dobrovolnických pracech, přijetí krátkodobých nebo sezónních zaměstnání, příp. nástup do programů rekvalifikace, což rodině zajistí finanční příjem alespoň ve výši částky životního minima.

Mezi rodinami z této skupiny se budou **vyhledávat také adepti na účast ve svépomocných programech zaměřených na zvýšení kultury bydlení a na kultivaci určité části deprivované lokality**. Podkladem pro jejich výběr bude provedená sociodemografická analýza a posudek terénních sociálních pracovníků, kteří v dané lokalitě pracují. Projekty revitalizace by měly mít etapový charakter s postupnými cíli a musí být podloženy smlouvami s jednoznačně stanovenými závazky a povinnostmi uchazečů.

Jedním z důležitých úkolů pro práci s rodinami 2. skupiny bude **oslabení velkorodinných vazeb** všude, kde je jejich důsledkem potlačování individuality jednotlivce, bez ohledu na jeho potřeby, talent, schopnosti a dovednosti. Je třeba, aby rodina sama převzala odpovědnost za kvalitu svého života a aby zejména pro dorůstající děti přestal být normální život na sociálních dávkách doplňovaných pochybnými nebo dokonce trestnými způsoby výdělků.

7.2.2 Projekty pro rodiny ze 3.skupiny

Pro tyto rodiny je třeba **nastavit podmínky tak, aby je nutily k překonání pohodlnosti a k aktivnímu rozvoji**. Změna způsobu jejich života je z pohledu majoritní společnosti nedůležitější. Ony samy ovšem o takovou změnu prakticky vůbec nestojí. Je tedy zřejmé, že pokud u jednotlivých členů těchto rodin nedojde ke změně názorů (a povahových rysů?), bude veškerá snaha o zlepšení jejich života marná.

Zdá se, že nejvhodnějším řešením by v tomto případě bylo jejich umístění (sestěhování) do **zařízení „režimového bydlení“**, tj. do vhodných ubytoven, kde by ve spolupráci s úřady a institucemi státní správy mohla probíhat intenzivní sociální práce na základě uzavřeného kontraktu s jednotlivými rodinami. Bydlení v ubytovně s sebou nese jisté – z hlediska cíle žádoucích – nepohodlí. Jde o nutnost společného využívání sociálních zařízení, kuchyněk, stravenkového systému, dodržování uzavírací hodiny objektu, který je trvale hlídán a je pod stálým dozorem. Právě toto

nepohodlí by se mohlo stát nástrojem motivace a snahy o změnu ve způsobu života jednotlivců i celých rodin.

Podmínkou pro pobyt v režimovém bydlení je také pravidelné placení nájmu, zákaz požívání alkoholu a drog, zákaz rušení nočního klidu. Porušení jakékoli z uvedených podmínek bude důvodem vystěhování. Rodina tak bude nucena dodržovat zásady pod hrozbou ztráty společného bydlení, další formy ubytování jsou podmíněné rozdělením rodiny na ženy a muže (azylové bydlení).

Umístění rodin 3.skupiny do ubytoven nepovede ke zlepšení kvality jejich života, pokud ji samy nebudou chtít změnit a nezačnou na ní aktivně pracovat. Terénní a sociální pracovníci by se měli zaměřit v první řadě na práci s dětmi, pro kterou je třeba vytvořit i v tomto případě potřebné podmínky.

VIII. Řešení problematiky vyloučených lokalit – resortní členění námětů vycházejících ze zkušeností samospráv a terénních pracovníků

Zásadní podmínkou pro nastolení pozitivních změn v sociálně vyloučených romských lokalitách je upuštění od úzce rezortních přístupů a jejich nahrazení přístupem komplexním, s důrazem na využití synergických efektů. Jednotlivé resorty by měly ke všem řešeným tématům přistupovat s vědomím jejich úzké provázanosti. Zřejmé jsou např. vazby mezi vzděláním a zaměstnáním, mezi bydlením a vzděláváním, nebo mezi způsobem využívání volného času a kriminalitou.

8.1 Působnost Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy

- *Podpora opatření, která zajistí, aby děti při zápisu do školy uměly česky a měly potřebné dovednosti (výuka českého jazyka v mateřských školách, přípravných třídách základní školy a v mateřských centrech pomocí technických pomůcek, manuálu pro učitele nebo učebnice Český den)*
- *Definice „žáka se sociálním znevýhodněním“, která by umožnila zvýšení normativu na tohoto žáka (návrh: normativ zvýšit na 1,66 normativu žáka „běžného. Objem financí pro třídu s 15 žáky se sociálním znevýhodněním by tak zhruba odpovídal objemu financí pro běžnou třídu s 25 žáky)*
- *Analyza možnosti zavedení povinné mateřské školy nebo povinných přípravných ročníků*

- *Zajištění kontinuity financování pro asistenta pedagoga. Důsledná kontrola náplně práce asistenta pedagoga (ochrana proti zneužívání pozice AP na nesouvisející činnosti).*
- *Analýza možnosti realizace programu „škola s celodenním programem“, internátní školy*
- *Úprava stipendií pro romské studenty středních škol tak, aby šlo o program zaměřený pouze na studenty ze sociálním znevýhodněním.*
- *Podpora nízkoprahových klubů umožňujících ve spolupráci s NNO smysluplné využití volného času pro děti a mládež žijící v deprivovaném území. Nutné je jejich propojení se školou formou vzájemné a pravidelné komunikace.*

8.2 Působnosti Ministerstva práce a sociálních věcí

- *Zavádění dobrovolnické práce, provázání dobrovolnické práce s přístupy uvedené v předkládané koncepci.*
- *Zajištění finančních prostředků na organizaci dobrovolnických prací v obcích*
- *Prohlubování motivačního působení dávkových sociálních systémů ke zvýšení příjmů vlastním přičiněním např. pro účely poskytování dávky by se považovalo 40% příjmů ze závislé činnosti a z funkčních požitků uvedených v zákoně o daních z příjmů (v současné době platí 70%).*
- *Podpora mateřských center ve vyloučených lokalitách, zajišťování víceletého financování.*
- *Podpora sociálního podnikání, Agentur práce*
- *Zajištění kontinuity terénní práce v sociálně vyloučených lokalitách*
- *Motivace rodin k podpoře dětí při rozvoji vzdělání, např. zvýšení sociálního příplatku rodinám, jejichž děti starší 15ti let pokračují ve studiu.*

8.3 Působnost Ministerstva pro místní rozvoj

- *Zajištění, aby IOP, oblast intervence 5.2.c, byla v maximální možné míře využita pro 16 vybraných pilotních projektů v sociálně vyloučených lokalitách měst Břeclavi, Kladna, Kolína, Kutné Hory, Sokolova, Klatov, Chebu, Chomutova, Mostu, Ústí nad Labem, Jihlavy, Brna, Přerova, Karviné, Orlové, Ostravy.*
- *Motivovace města s počtem obyvatel nad 20 tis., která nebyla vybrána pro aktivity IOP 5.2c) aby do svého IPRM zahrnula také sociálně vyloučené romské lokality*
- *Využití stávajících dotačních titulů (Podpora regenerace panelových sídlišť, Podpora výstavby technické infrastruktury, Podpora výstavby podporovaných bytů, Podpora oprav domovních olověných rozvodů)*

- *Využití připravovaného dotačního titulu zaměřeného na řešení problémů romských obyvatel venkova v rámci Programu obnovy venkova*
- *Vytvoření tří nových národních programů pro zajištění nabídky nájemního a sociálního bydlení ve městech s počtem obyvatel menším než 20 tis.:*
 1. *Podpora výstavby nájemních bytů formou garance Státního fondu rozvoje bydlení*
 2. *Podpora výstavby tzv. sociálního bydlení formou dotace z prostředků Státního fondu rozvoje bydlení v souladu s předpisy EU*
 4. *Podpora využití již existujících bytů pro sociálně potřebné – kompenzace části nákladů služby obecného hospodářského zájmu z prostředků Státního fondu rozvoje bydlení*
- *Zajištění, aby dotační podpora výstavby bytů, byla přístupná pro města, obce, občanská sdružení, obecně prospěšné společnosti, společnosti s ručením omezeným.*
- *Vyřešit, zda dotace do sociálního bydlení jsou veřejnou podporou (v současné době je obdobný národní program v režimu de minimis, který se v tomto konkrétním tématu nejeví jako nejvhodnější)*
- *Podpora pracovníků samosprávy, realizující projekty v této oblasti.*

8.4 Působnost Ministerstva vnitra

- *Vymezení úkolů odborů vykonávajících přenesenou působnost na úrovni obcí v oblasti sociální inkluze*
- *Oddělení institutu trvalého pobytu, jako evidenční záležitosti, od institutu občanství obce, ze kterého vyplývají vzájemná práva i povinnosti mezi příslušnou obcí a občanem obce*
- *Rozvoj prevence kriminality*
- *Postihování lichvy*

8.5 Působnost Ministerstva zdravotnictví

- *Stanovení závazných hygienických norem v oblasti bydlení tak, aby se sociální a zdravotní situace ve vyloučených lokalitách nezhoršovala v důsledku migrace*
- *Zajištění zdravotnické a hygienické osvěty mezi sociálně vyloučenými*
- *zajištění dostupnosti standardní zdravotní péče pro sociálně vyloučené občany*
- *Účinná spolupráce s MŠMT v oblasti diagnostikování sociokulturního handicapu (pro naplňování §16 zákona č. 561/2004 Sb. a násl.)*

8.6 Působnost Ministerstva spravedlnosti

- *Analyza možnosti zákona o úpadku, (insolventní zákon změnit tak, aby na tento nástroj dosáhly také osoby dlouhodobě nezaměstnané)*

8.7 Působnost Ministerstva průmyslu a obchodu

- *Rozvoj sociálního podnikání - sociální ekonomiky (ve spolupráci s MPSV)*

8.8 Působnost Ministerstva financí

- *Legislativa sociálního podnikání – sociální ekonomiky zejména z daňového hlediska (také MS)*

IX. Závěry

- 1) Problém sociální inkluze a revitalizace deprivovaných lokalit je problémem komplexním, jeho řešení musí být v dané lokalitě časově i věcně provázané a musí probíhat v těsné součinnosti všech zainteresovaných subjektů (stát, kraje, obce, NNO, obyvatelé lokality)
- 2) Iniciátorem a realizátorem procesů inkluze a revitalizace území musí být obce. Uplatnění a prosazení koncepcí, za něž odpovídá stát (vláda) musí být zajištěno v rámci přenesené působnosti, kterou příslušné obce vykonávají
- 3) Finanční prostředky na realizaci komplexních projektů sociální inkluze a revitalizace deprivovaných lokalit budou čerpány ze zdrojů EU i z národních dotací na základě obcemi předkládaných integrovaných rozvojových programů zpracovaných podle státem definované metodiky
- 4) Poptávka sociálně vyloučených po nabízených programech sociálního začleňování musí být zajištěna prostřednictvím motivačních opatření především v oblasti sociální a bytové politiky státu
- 5) Předložený dokument předpokládá, že jeho konečná podoba vznikne na základě společné diskuse a aktivní spolupráce ostatních dotčených resortů a institucí a že výsledkem této spolupráce bude vládou schválený prováděcí dokument s jednoznačně stanovenou resortní odpovědností za jeho realizaci.

Příloha:

Příklady úspěšných projektů

V některých městech České republiky najdeme příklady úspěšně realizovaných projektů a programů pro deprivovaná území a jejich obyvatele. Tyto projekty vznikaly většinou díky úsilí a snahám NNO, často metodou pokusu a omylu, ale nakonec prokázaly svou životaschopnost. Nevíme však o žádném místě, kde by došlo k provázání projektů na všech úrovních (zaměstnanost, vzdělávání, bydlení etc.), výsledky se tedy dostavily pouze v té konkrétní oblasti, na kterou byl program zaměřen. Jedním z cílů této koncepce je motivovat obce k tomu, aby vytvářely komplexní projekty, pokusily se je implementovat jako celek, a nezaměřovaly se pouze na dílčí aspekty problematiky deprivovaných oblastí.

Mezi úspěšně realizované dílčí projekty patří:

1. Projekt zvýšení vzdělanosti dětí vyrůstajících v deprivovaných územích

Poslání projektu: Zvýšit úspěšnost romských žáků v českých školách díky kvalitní předškolní přípravě

Název projektu: KUKADLA – JAKHORA (Pardubice)

Název sdružení: Step by step ČR, <http://www.sbscr.cz/>

Cíle:

- Integrace romských dětí do mateřských škol navštěvovaných převážně dětmi z majoritní společnosti
- Příprava pedagogů mateřských škol na práci s romskými dětmi, jejich rodinami a vice versa
- Zavedení funkce asistenta pedagoga v mateřských školách
- Změna postojů romských rodičů k předškolní výchově - docenění významu předškolní výchovy pro další vzdělávání
- Vytvoření platformy pro intenzivní spolupráci mezi MŠ, ZŠ, NNO a úřady veřejné správy, za účelem vytvoření efektivních podmínek a mechanismů pro integraci romských žáků do MŠ a ZŠ navštěvovaných převážně dětmi z majoritní společnosti

Metody a formy práce:

- Výběr vhodných MŠ – vybrané MŠ musí splňovat následující kritéria: jsou blízko lokalit, obývaných romskou komunitou, chodí do nich převážně děti z většinové společnosti a mají zájem se do projektu aktivně zapojit
- Semináře pro pedagogy MŠ - zaměřené na zvýšení dovedností pedagogů MŠ spolupracovat s romskými dětmi a jejich rodinami (metody práce s dětmi ze

socio-kulturně znevýhodňujícího prostředí; spolupráce s rodinou; romská kultura – způsob výchovy, komunikace apod.)

- Spolupráce s romskou komunitou – zapojení terénních sociálních pracovníků, kteří pracují s rodinami s dětmi od 3 do 5 let. Jejich úkolem je motivovat rodiny k řádnému zápisu a k nástupu dětí do MŠ a zprostředkovávat kontakt mezi MŠ a rodinou do doby nástupu dítěte do MŠ. Předpokladem je zkušenost TSP a znalost lokality.
- Zavedení funkce asistenta pedagoga do MŠ - MŠ je motivována k zavedení asistenta pedagoga nejlépe romského původu, jakožto osvědčeného integračního nástroje. Úkolem AP je především pomoci při adaptaci dítěte ve školce a spolupracovat s rodinou. AP v MŠ výrazně přispívají k dlouhodobému udržení dítěte v MŠ, k pravidelné docházce, k překonání handicapů souvisejících se sociálním znevýhodněním a ke kontaktování nových rodin před zápisem do MŠ na další rok. MŠ je poskytnuta podpora pro zavedení této funkce formou průběžných konzultací, pomocí výběru vhodného kandidáta/ky, semináře o funkci AP a semináře o spolupráci pedagoga a AP
- Navázání spolupráce MŠ se ZŠ, s většinou dětí z majoritní společnosti - účelem je podpora dítěte při přechodu na ZŠ (možnosti forem: kulaté stoly, společné akce, dny otevřených dveří, pomoc AP s kontakty se ZŠ při přechodu z MŠ)
- Navázání spolupráce MŠ, ZŠ, NNO a úřadů VS - účelem je podpora projektu ze strany veřejné správy. Projekt není možné realizovat bez podpory a pochopení místních obecních/městských úřadů, krajských úřadů a MŠMT ČR (financování AP)

Výsledky:

Pilotní projekt probíhal od září 2003 do března 2005. Do projektu se zapojilo 11 MŠ. Na jaře 2004 se v rámci projektu podařilo zapsat do MŠ 43 romských dětí. Do 7 MŠ nastoupily asistentky pedagoga romského původu. Díky existenci asistentek pedagoga v MŠ má projekt udržitelné výsledky, neboť AP budou v dalších letech spolupracovat také s dalšími romskými rodinami, které se snaží motivovat k zápisu dětí do MŠ.

Zdroje financování:

Operační program Vzdělávání pro konkurenceschopnost, částečně IOP 3.1 k vybudování potřebných prostorů, dotační programy MŠMT.

2. Projekt zvýšení kvality bydlení osobám žijícím v deprivovaných územích

Poslání projektu: Budování funkčního systému bydlení na lokální úrovni

Název projektu: Bydlení s doprovodným sociálním programem (Ostrava)

Název sdružení: Centrom o.s. <http://www.centrom.cz/>

Cíle:

- Zabránění rozdělování rodin u klientů programu bydlení
- Zabránění odnímání dětí z rodin u klientů programu bydlení
- Prevence nového bezdomovectví
- Zlepšení celkových životních podmínek klientů
- Zlepšení stavu bytového fondu v deprivovaném území
- Zlepšení stavu údržby bytového fondu v lokalitě etnicko – sociálního ghetta
- Změna vztahu cílové skupiny k bytovému fondu
- Snížení celkové míry sociopatogenních jevů v komunitě
- Zlepšení životních podmínek všech obyvatel oblastí současných ghatt i oblastí přilehlých
- Bydlení s vlastní nájemní smlouvou bez potřeby asistence terénních pracovníků

Metody a formy práce:

- Mapování vhodných objektů v rámci městské části
- Vypracování studie lokalit včetně přehledu o ubytovnách, stavu bytového fondu, počtu realitních kanceláří; zmapování ochoty místních samospráv participovat na realizaci daného projektu
- Definice třístupňového, obousměrně prostupného bydlení
- Tvorba poradního sboru se zástupci obce, NNO; účast romského poradce
- Tvorba databáze rodin, které se programu budou účastnit
- Oslovení nevládních organizací, které budou projekt realizovat

Prostředky k dosažení cíle:

- Výhodiskem je funkční systém bydlení, propustný na lokální úrovni (v jednotlivých obcích nebo městských částech), členěný do tří stupňů:

1. stupeň bydlení /A - kvalitativně nejvyšší bydlení s vlastní nájemní smlouvou

2. stupeň bydlení /B - bydlení s podnájemní smlouvou a smlouvou o poskytování sociálních služeb. Uživatel nemá vlastní nájemní smlouvu, při podpisu podnájemní smlouvy se zavazuje k účasti na sociálních programech pro deprivovanou lokalitu. Tato fáze trvá 1-2roky.

3. stupeň bydlení/C – je bydlení v nevyhovujících bytech, ubytovnách, v neoprávněně obývaných prostorách, na ulici atp.

Na základě empirických poznatků při realizaci projektu dochází k vytvoření mezistupně mezi 1. a 2. stupněm bydlení, kdy uživatel postupující z 2. do 1. stupně bydlení nedostává ihned vlastní nájemní smlouvu, ale ještě cca 1 rok setrvává v bydlení s podnájemní smlouvou s příslibem vlastní nájemní smlouvy. Doprovodné sociální

programy jsou nabízeny v omezené míře, ale trvá spolupráce s terénními pracovníky a využívání poradenství.

Byty mohou být majetkem samosprávy, případně majetkem soukromého sektoru (jde především o byty v méně zajímavých lokalitách, které chátrají a hůře se obsazují, ale pro potřeby projektu jsou jako bydlení 2. stupně vyhovující) či smluvně pronajaty NNO, která vůči majiteli nese zodpovědnost za úhradu nájemného a ochranu majetku před poškozením.

Doprovodný sociální program se zaměřuje mimo jiné na kurzy hospodaření, hospodárného vaření a zdravé výživy, kurz údržbářských prací, výchovné kurzy pro děti a terénní sociální práce.

Výsledky:

MĚSTSKÝ OBLAST	Bytové jednotky 2005-2007		Nové bytové jednotky r. 2007*		Celkem b.j.	Celkem klientů
	Počet b. j.	Počet klientů	Počet b. j.	Počet klientů**		
Vítkovice	10	50	5	16	15	66
Radvanice a Bartovice	0	0	5	17	5	17
Moravská Ostrava a Přívoz	1	3	1	4	2	7
CELKEM	11	53	11	37	22	90

Zdroje financování:

Integrovaný operační program 5.2, Národní programy MMR.

3. Projekt zlepšení životního prostředí v deprivovaných částech měst

Poslání projektu: Zlepšení stavu životního prostředí v deprivovaných oblastech a jejich okolí a vytvoření vhodné pracovní příležitosti pro dlouhodobě nezaměstnané osoby z deprivovaných lokalit.

Název projektu: Malé technické služby

Název sdružení: LIGA o.s., <http://www.ligabruntal.cz/main.php?lang=cz>

Cíle:

- Udržování čistoty a kultivace venkovních prostranství v deprivovaných lokalitách a jejich okolí
- Zlepšení kvality životního prostředí v deprivovaných lokalitách a jejich okolí
- Motivace obyvatel deprivovaných oblastí k péči a údržbě pořádku v okolí jejich bydliště
- Zaměstnání osob dlouhodobě nezaměstnaných, obnova pracovních návyků a dovedností
- Zvýšení životní úrovně rodin nových zaměstnanců zaměstnáním rodiče inspirovat děti k jinému způsobu života než „životě na dávkách“

Metody a formy práce:

- Zmapování deprivovaných lokalit a stavu jejich životního prostředí, případně stavu životního prostředí v jejich okolí
- Seznam druhu prací potřebných pro zvýšení kvality životního prostředí a údržbu čistoty na deprivovaných územích (s ohledem na letní a zimní sezónu)
- Seznam vhodných pracovních pozic s ohledem na znalosti, dovednosti a schopnosti cílové skupiny dlouhodobě nezaměstnaných osob z deprivované lokality
- Spolupráce s úřadem práce při předvýběru vhodných nových zaměstnanců a při určení vhodných pracovních pozic
- Spolupráce s vedením města (obce) při zajišťování pracovní náplně nových zaměstnanců – např. čištění a údržba pořádku vhodné části města i mimo deprivovanou lokalitu
- Vytvoření funkčního pracovního kolektivu/kolektivů, stanovení vedení pracovního týmu a způsobu kontroly kvality práce
- Zajištění spravedlivé formy odměňování za práci

Prostředky k dosažení cíle:

- Díky znalosti situace ve městě (obci) je nejprve nutné vyhledat vhodné území, které by bylo možné „vyčlenit“ z dosavadní působnosti místních technických služeb, či jiné společnosti a lokalitu svěřit do péče NNO. Ta prostřednictvím nového pracovního týmu zajistí její údržbu (předpokladem je vlastnictví technických služeb městem, či podíl města v těchto firmách). Vhodnými lokalitami jsou především sama deprivovaná území či jejich okolí, kde často není dbáno na kvalitu životního prostředí, dodržování pořádku a čistoty
- Uzavření smlouvy o spolupráci s městem (obcí), případně i technickými službami, v níž bude vytýčeno svěřené území, seznam prací, které je nutné na území vykonávat a jejich četnost, odměna za vykonanou práci, rozdělení zodpovědností a kompetencí
- Určení počtu nových zaměstnanců dle velikosti svěřeného území, četnosti a druhu prací.
- Spolupráce s úřadem práce při stanovení vhodného režimu zaměstnávání dlouhodobě nezaměstnaných (veřejně prospěšné práce na určitou dobu – v případě vykonávání prací pouze v letní sezóně, popř. práce na základě dlouhodobých pracovních smluv - v případě celoročního výkonu prací)
- Výběr nových zaměstnanců uskutečněný ve spolupráci s úřadem práce (pracovníci úřadu práce mají dostatečný přehled o uchazečích a jejich dovednostech)
- Nákup (či domluvený pronájem) pracovních strojů, nástrojů, nářadí
- Vytvoření metodiky provádění jednotlivých prací, časový harmonogram prací
- Dodržování bezpečnostních předpisů při práci se stroji, nástroji, nářadím
- Dodržování správných metod prací, zvyšování kvality životního prostředí v lokalitě, pravidelné udržování pořádku a čistoty

- Vhodné doplňkové programy – osvěta, brigády, EVVO dětí a mládeže
- Pomoc rodinám nových zaměstnanců (terénní sociální práce)
- Podpora nových zaměstnanců (metody podporovaného zaměstnávání) při obnově pracovních návyků

Výsledky:

- Významné zlepšení kvality čistoty veřejného prostranství v tzv. Západní lokalitě v Bruntále (z větší části deprivované území). Úroveň pořádku údržby veřejného prostranství je na úrovni běžného sídliště v jiné části města Bruntálu.
- Udržované území o rozloze 61 440m²
- 10 nově vytvořených pracovních míst.

Zdroje financování:

Operační program Podnikání a inovace, operační program Lidské zdroje a zaměstnanost v rámci IPRM, Integrovaný operační program – 3.1 sociální ekonomika (města).

4. Projekt zaměstnávání osob žijících v deprivovaných částech měst

Poslání projektu: Zvýšení zaměstnanosti osob z deprivovaných lokalit a obnova pracovních návyků u dlouhodobě nezaměstnaných

Název projektu: Pracovní agentura LRS

Název organizace: Liberecké romské sdružení o.s., www.prace.lrs.cz

Cíle:

- Vytvořit nabídku zaměstnání pro osoby žijící v deprimovaných oblastech měst
- Zvýšit motivaci nezaměstnaných osob ze sociálně deprimovaných oblastí k využití nabídky zaměstnání
- Definovat možné překážky v nevyužívání pracovních nabídek a jejich odstranění či snižování jejich vlivu
- Zvyšovat kvalifikaci a dovednosti obyvatel deprimovaných oblastí a tím zvyšovat možnost jejich uplatnění na trhu práce

Metody a formy práce:

- Zajištění spolupráce s romskou organizací, případně romským poradcem
- Vytvoření analýzy pracovních možností v obci/měste s deprimovanou oblastí
- Vytvoření týmu sociálních pracovníků pomáhajícího s komunikací se zaměstnavateli
- Vytvoření týmu romských terénních pracovních poradců
- Vytvoření nabídky pracovníků s ohledem na potřeby zaměstnavatelů
- Zajištění dopravy pracovníků do zaměstnání (hrazeno z hrubého zisku)

- Vytvoření systému vyplacení týdenních zálohových plateb do výše skutečně odpracovaného výdělku
- Zajištění spolupráce s poskytovateli terénních sociálních programů

Prostředky k dosažení cíle:

- Realizující organizace musí zajistit odstranění bariér, které by mohly bránit osobám žijícím v deprivovaných lokalitách ve využívání pracovní nabídky.
- Základním předpokladem je spolupráce s romskou organizací, která prostřednictvím romských terénních poradců slouží jako komunikační most mezi osobami žijícími v deprimovaných oblastech a týmem zajišťujícím nabídku práce.
- Terénní pracovníci nově zaměstnané obyvatele deprivovaných lokalit motivují k práci a udržení zaměstnání a zároveň zajišťují jejich dostatečné dovednosti a docházku do zaměstnání.
- Tým zajišťující nabídky práce na základě komunikace se zaměstnavateli zadává požadavky na počet a kvalifikaci pracovníků. Efektivnější komunikaci zajišťuje model, kdy jsou terénní pracovní poradci romského původu a členové týmu zajišťujícího komunikaci se zaměstnavateli původem z většinové společnosti.
- Terénní pracovníci asistují v komunikaci s úřadem práce, OSSZ, zdravotními pojišťovnami, případně s dalšími úřady
- Vytváření nabídky rekvalifikačních a vzdělávacích kurzů pro osoby žijící v deprimovaných oblastech
- Dohlížení na bezpečnost práce

Výsledky:

Zpočátku jsme naráželi na neochotu firem spolupracovat s „romskou organizací“, ovšem po překonání prvních překážek jsme již na Liberecku známí svou spolehlivostí a rychlým dodáváním jakéhokoli počtu pracovníků na nekvalifikovanou práci. Pracovní agentura dokonce zaměstnavatelům nabízí smluvní pokutu pro agenturu v případě, že nezajistí obsazení volného pracovního místa do 24 hodin.

Pracovní agentura vznikla 6. 8. 2007 a do konce roku 2007 zajistila práci 87 osobám (21 hlavní, 66 vedlejší pom.). Výdaje na mzdy zaměstnanců v tomto období překročily 500 tisíc korun.

Od roku 2008 k 30. 6. 2008 zaměstnala agentura celkem 41 osob na hlavní pracovní poměr a na vedlejší pracovní poměr 85 osob.

Zdroje financování: operační program Lidské zdroje a zaměstnanost.